

Wtorek, 29 grudnia 2015

Historia i tradycje

Rys historyczny

Pierwsze ślady obecności człowieka na terenach gminy Podegrodzie pochodzą z okresu górnego paleolitu, czyli ok. 20 tys. lat p. n. e., z tego okresu pochodzą znalezione w Gostwicy płoszcze typu jerzmanowickiego. Ludność prowadząca koczowniczy tryb życia zajmowała się zbieractwem i łowiectwem. Narzędzia i broń sporządzone były z kamieni obłupowanych w specjalny sposób przez tzw. retuszowanie.

Dalsze ślady bytności człowieka pochodzą z epoki polodowcowej, ok. 8 tys. lat p. n. e. Podstawowymi zajęciami było zdobywanie środków do życia poprzez zbieractwo i myślistwo. Oprócz narzędzi i oręża robionego z krzemienia używano wyrobów z kości, rogów i drewna. Na przełomie 5 i 4 tys. lat p. n. e. na Sądecczyźnie pojawiła się ludność ceramiki sznurowej. Oprócz tradycyjnych form zdobywania pożywienia zajmowano się również rolnictwem i hodowlą. Ludność ta posiadała także umiejętność wytwarzania naczyń glinianych.

Pod koniec II i I wieku p. n. e., w epoce brązu przez tereny Sądecczyzny prowadził szlak handlowy, którym z północy na południe transportowany był bursztyn. Dzięki wymianie handlowej pojawiły się nowe przedmioty wykonane z brązu, naczynia gliniane ze zdobieniami spiralno - wolurowymi, charakterystyczne dla tzw. kultury oromańskiej. Na ostatnie wieki przed nową erą przypadają wpływy kultury łużyckiej i celtyckiej. Pojawiły się ozdobne zapinki, uzbrojenie i przedmioty codziennego użytku wykonane z żelaza. Zostały one odnalezione m. in. w Podegrodziu. Wraz z rozwojem handlu w okresie rzymskim pojawiły się na Sądecczyźnie pieniądze. Z 275 roku n. e. pochodzi znaleziona w Gostwicy, złota moneta - Aureus Tacyta. Około VI wieku pojawili się tu Słowianie, którzy zaczęli zakładać osady obronne. Największą był gród w Naszacowicach stanowiący jeden z najważniejszych ośrodków plemienia Wiślan. Położony był na wzgórzu, na lewym brzegu Dunajca. Na obszarze 15 ha znajdował się gród oraz pięć podgrodzi. Najstarsza część została wzniesiona w II połowie wieku VIII, w IX wieku wzmocniono wały obronne. Po 989 roku powstał czwarty wał obronny. Drewniano - ziemną konstrukcję obronną tworzył ciąg prostokątnych izb wypełnionych ziemią, zakończonych wysoką na ponad 10 metrów palisadą z otworami strzelniczymi. Całość otoczona była prawdopodobnie fosą. Ludność grodu mieszkała w drewnianych, wolno stojących chatkach, wzniesionych techniką zrębową, o powierzchni 12-20

Poleskiego z Uniwersytetu Jagiellońskiego prac archeologicznych, odnaleziono pochodzące z tamtego okresu merakowe okucia, zapinki, fragmenty ceramiki i żelaznych ostróg, dwie zawieszki wykonane ze srebra i ołowiu, pochodzenia morawskiego, oraz brązowe okucie rzemienia typu węgierskiego.

W końcu X wieku gród w Naszacowicach spłonął.

Pod koniec X wieku Sądecczyzna weszła w skład tworzonego przez Piastów państwa Polskiego. Funkcję zniszczonego grodu w Naszacowicach przejął gród w Podegrodziu. Na "Zamczysku", a później na tzw. "Grobli", który był siedzibą kasztelana, sprawującego w imieniu księcia władzę nad okolicznymi osadami, "Sącz Podegrodzki" pełnił funkcję centrum Sądecczyzny, do około XIII wieku, kiedy to miały miejsce dwa ważne wydarzenia. W 1241 r. przez ziemie te przechodziły zagony tatarskie wyrządzając wiele zniszczeń, co przyczyniło się do osłabiania ich dominującej roli ekonomicznej. Drugie, to darowanie ziemi sądeckiej przez Bolesława Wstydliwego swojej żonie Kindze, jako rekompensatę za jej posag, który został po najazdach tatarskich przeznaczony na odbudowę Małopolski i Ziemi Sandomierskiej. Miało to miejsce w 1257 roku. W latach 1257 - 1268 Kinga wystawiła w Korczynie, koło Krosna dwa dokumenty, które w znacznym stopniu przyczyniły się do rozwoju gospodarczego Sądecczyzny, czego najlepszym przykładem jest wyraźny wzrost osadnictwa na prawie niemieckim, a jedną z nowo założonych osad był Stary Sącz. Jego położenie przy szlaku handlowym, wzdłuż Popradu, którego znaczenie stale wzrastało, oraz jak uważają historycy, chęć oddzielenia się kasztelana i załogi wojskowej, mających siedzibę w Sączu Podegrodzkim spowodowała przeniesienie centrum Sądecczyzny do nowo tworzonego miasteczka. W 1273 roku po raz pierwszy w dokumentach pojawia się nazwa Podegrodzie, osada rolnicza położona pod dawnym grodem, której pierwszym sołtysem był prawdopodobnie Pysz. W dokumentach wystawionych w Korczynie, jest również mowa o utworzeniu 6 sołectw dla 12, wsi, których nazwy nie zostały wymienione. Po założeniu przez Kingę klasztoru Klarysek w Starym Sączu, ziemie te, wraz z istniejącymi tu osadami, stały się ich własnością, wchodząc w skład tzw. laryfundium "Pani starsądeckich". Obejmowało ono istniejące już tu wówczas wsie: Naszczowice, Gostwice, Brzezną, Chochołowice, Świniarsko, Podrzecze.

W 1373 roku na mocy przywileju wydanego przez Elżbietę Łokietkową, wszystkie dobra klasztorne na miejsce dotychczasowego prawa polskiego, otrzymały prawo niemieckie. Określone zostały wysokości czynszów, które zobowiązani byli płacić mieszkańcy wsi klasztornych. W imieniu klasztorów dobrami zarządzali, urzędnicy lenni właściciele, sprawujący władzę administracyjną i sądową.

XVI wiek przyniósł wsiom klasztorным istotne zmiany. Rozpowszechniła się gospodarka folwarczno - pańszczyźniana. Stopniowo likwidowano sołectwa, rugowano chłopów z ziemi, zakładano folwarki. Znaczemu pogorszeniu uległo położenie chłopów. Nowi dzierżawcy, wywodzący się ze szlachty, chcąc osiągać jak największe zyski zwiększyli pańszczyznę do 12 godzin dziennie w lecie i 8 w okresie zimy. Ograniczono wolność osobistą chłopów, którzy nie mogli bez zgody właścicieli opuszczać miejsca zamieszkania. Oprócz szlachty ziemie Sądeckizny były dzierżawione lub kupowane przez bogatych mieszczan, między innymi Brzezną i Podrzecze wykupił kupiec i rajca z Nowego Sącza, Bartłomiej Rabrocki. Ciężką sytuację chłopów pogarszały epidemie różnych chorób, zbierające bogate, śmiertelne żniwo. W wyniku epidemii dżumy w Podegrodziu w latach 1708- 1710 zmarło około 150 jego mieszkańców.

W okresie reformacji, na terenie gminy Podegrodzie swoich zwolenników mieli "Bracia polscy - arianie. Należeli do nich właściciele Brzeznej - Sebastian i Jan Bobowscy, oraz późniejszy ich posiadacz - Samuel Sternacki. Został on zabity w 1655 roku przez polskich żołnierzy, za rzekome sprzyjanie Szwedom w czasie ich najazdu na Polskę w latach 1650-1655.

W 1772 roku doszło do I rozbioru Polski. W 1781 roku cesarz austriacki Józef II rozpoczął akcję kolonizacyjną na terenie Sądeckizny. Pierwszym krokiem była konfiskata dóbr ziemskich będących własnością ss. Klarysek ze Starego Sącza. Koloniści pochodzili głównie z południowych Niemiec. W 1784 roku, w Podegrodziu osadzono 5 rodzin pochodzenia ewangelickiego, w Stadłach osiedliło się około 20 rodzin kolonistów, a w Naszacowicach 8. Centrum niemieckich przesiedleńców stanowiły Stadła, gdzie znajdował się zbor ewangelicko - augsburski.

W 1798 roku akcja kolonizacyjną została przerwana. Polacy odkupywali od Niemców gospodarstwa, część kolonistów spolonizowała się, część wyjechała w poznańskie, a część z nich pozostała.

Koniec XIX wieku i początek XX przyniósł gminie Podegrodzie kilka znaczących wydarzeń, wskazujących na dużą aktywność społeczną jej mieszkańców. W 1883 roku założono Ludową Straż Pożarną i Kółko Rolnicze, w 1901 roku Spółkę Oszczędności i Pożyczek, późniejszą Kasę Stefczyka, do której należeli mieszkańcy 16 wsi. W 1913 r. zakończono budowę Szkoły Gospodyń Wiejskich.

W latach 1910 - 1911 z inicjatywy Stronnictwa Ludowego zaczęły powstawać "Drużyny Bartoszone", a ich wielu członków wstąpiło w późniejszych latach do Legionów Polskich,

walczących o niepodległość Polski; np. Samek z Podegrodzia, Janik z Gostwicy, Fryc z Brzeznej. W 1914 r. przed bitwą pod Marcinowicami, na plebani w Podegrodziu kwaterował Józef Piłsudski.

11 listopada 1918 roku Polska, a wraz z nią ziemie gminy Podegrodzie odzyskała niepodległość. W okresie międzywojennym godnym odnotowania jest kilka wydarzeń, które wskazują na dużą aktywność jej mieszkańców. W 1928 roku wychodząc na przeciw zapotrzebowaniu w Podegrodziu założona została spółdzielnia mleczarska, skupująca mleko od okolicznych rolników. W czasie okupacji, w 1940 roku, została przeniesiona do Starego Sącza.

W 1930 roku z inicjatywy Marii Rydlówny, kierowniczkii szkoły rolniczej, w Podegrodziu powstaje Koło Gospodyń Wiejskich. Jego członkinie propagowały wśród gospodyń formy nowoczesnego gospodarowania. W wyniku reformy administracyjnej kraju, w miejsce gmin jednostkowych, powołane do życia zostały gminy zbiorowe.

Siedzibą nowej jednostki administracyjnej zostało Podegrodzie, a w jej skład wchodziło 13 wsi. Nie było jedynie Podegrodzie centrum administracyjnym. Uznawane było zawsze za główny ośrodek Lachów Sądeckich, ośrodek gdzie były kultywowane ich tradycje i zwyczaje.

W 1937 roku przy szkole rolniczej został założony Folklorystyczny Zespół Regionalny - "Podegrodzie", który aktywnie działa do dzisiaj, odnosząc wiele znaczących sukcesów.

Pomimo podejmowania wielu działań na rzecz poprawy sytuacji gospodarczej, wsie Sądeckie były biedne. Spowodowane to było dużym rozdrobnieniem gospodarstw rolnych, brakiem znaczących zakładów przemysłowych, dających zatrudnienie mieszkańcom okolicznych wsi. Dlatego też wielu

emigrowało poza granice kraju, głównie do Ameryki. Na miejscu aktywnie działało Stronnictwo Ludowe, pełniące rolę obrońców chłopów. Od 1933 r. na wsiach zaczęły powstawać jego koła, cieszące się dużą popularnością i zrzeszające znaczną ilość członków. Najbardziej aktywni byli: Jan Schneider z Mokrej Wsi i Władysław Krzyżak z Naszacowic. Pierwszy z nich był represjonowany przez ówczesne, sanacyjne władze Polski.

Tymczasem nad Podegrodzie, jak i nad całą Polskę nadciągała nowa zawierucha, która odcisnęła swoje krwawe piętno na ziemi Lachów Sądeckich.

1 września 1939 roku, w dniu agresji, polska policja przesiedliła mieszkańców pochodzenia niemieckiego ze Stadel, gdyż obawiano się akcji dywersyjnych z ich strony.

5 września zajęte zostało Podegrodzie i inne miejscowości gminy. Wysiedleni Niemcy powrócili do swoich miejscowości, a w październiku przeniesiono siedzibę gminy zbiorowej z Podegrodzia do Stadel. Nowym wójtem został Marcin Froklich.

Gmina weszła w skład powiatu Nowy Sącz, który był częścią dystryktu krakowskiego. W Nowym Sączu miały swoje siedziby agendy hitlerowskiego aparatu represyjnego: gestapo, policja graniczna, policja kryminalna i służba bezpieczeństwa. Na całej Sądecczyźnie

rozpoczął się zbierający krwawe żniwo terror. Godzina policyjna, obowiązkowe dostawy, wywózki na przymusowe roboty, zakaz uboju zwierząt, słuchania radia, to tylko niektóre z form ucisku. Za najdrobniejsze przewinienie groziło aresztowanie, bezlitosne śledztwo, często zakończone śmiercią lub wywiezieniem do obozu koncentracyjnego.

Odpowiedzią miejscowej ludności na działalność okupanta był ruch opo-ru. Już w październiku 1939 roku powstały pierwsze grupy, stanowiące załóżek przyszłego, zorganizowanego na dużą skalę podziemia zbrojnego. Związek walki zbrojnej, powstał na bazie organizacji Orła Białego. Jednostki Armii Krajowej wchodziły w skład inspektoratu Nowy Sącz, w ramach którego działały: obwód Nowy Sącz oraz placówki terenowe. Główną rolę w konspiracji w rejonie Sądecczyzny odgrywał Ruch Ludowy, który na południu Polski przyjął kryptonim "Las", na szczeblu powiatowym nosił nazwę "Nadleśnictwo", a na terenie gminy "Leśnictwo". Jego działacze, w głównej mierze, wywodzili się z członków przedwojennego Stronnictwa Ludowego.

Formacją zbrojną była Straż Chłopska "Chłostra", której komendantem był Narcyz Wiatr. Organizacją Ludowego Ruchu podziemnego na terenie gminy Podegrodzie i nie tylko zajmowali się m. in. Jan Schneider z Mokrej Wsi, bracia Krzyżakowie z Naszacowic oraz Narcyz i Alojzy Wiatr.

Już wiosną 1941 roku, w Naszacowicach, powstał oddział Chłostry, którym dowodził Józef Krzyżak ps. "Potok", teren jego działania obejmował gminy Podegrodzie i Stary Sącz. Licząca około 20 partyzantów jednostka przeprowadziła kilkadziesiąt akcji bojowych i dywersyjno - sabotażowych. Między innymi: rozbrojenie posterunków policji niemieckiej w Czarnym Potoku i Jazowskim, rozbięcie 50 - osobowej grupy Wehrmachtu w Szczerażu, zniszczenie linii telefonicznej na trasie Łącko - Nowy Sącz.

We wrześniu 1943 roku, z inicjatywy komendy obwodu BCH, powstał kolejny oddział partyzancki, "Juhas", którego dowódcą był Józef Hejmej ps. "Rzeźny, a później Mieczysław Cholewa ps. "Obłaz". Działał on w południowej części powiatu nowosądeckiego oraz południowo - wschodniej części powiatu limanowskiego. Główne siedziby umiejscowione były w Gaboniu, Długołęce i na Przehybiu.

Liczył około 20 żołnierzy. Po podpisaniu umowy scaleniowej pomiędzy Batalionami Chłopskimi i Armią Krajową, w 1944 roku na terenie Podegrodzia powstała placówka AK "Pole", którego dowódcą był Józef Hejmej. W październiku 1944 roku liczyła ona 173 żołnierzy. Najbardziej znane z przeprowadzonych przez placówkę "Pole" akcji bojowych to: rozbrojenie niemieckiego patrolu w Długołęce i Biegonicach, atak na niemiecki patrol konny w Świdniku, w którym zabito jednego żandarma i raniono drugiego, w dniu 9 listopada 1944 roku. Dzień później patrol z oddziału "Juhas" zabił dwóch Niemców i rozbroił dwóch Ukraińców.

W okresie od 1 sierpnia do 30 listopada 1944 r. "Juhas" przeprowadził cztery większe i kilka

mniejszych akcji bojowych, w czasie których zginęło 5 Niemców, 5 zostało rannych, a 10 zostało wziętych do niewoli i rozbrojonych. Zdobyto 17 karabinów, 5 pistoletów, 6 granatów i umundurowanie. Zginął jeden partyzant, a 5 dostało się do niewoli. W skład oddziału wchodził: Mieczysław Cholewa, Józef Ramus, Stanisław Maciuszek, Feliks Trzajna, Jan Sarna i I. Zwoliński. Mieczysław Cholewa 18 marca 1945 roku został awansowany na stopień podporucznika.

W Podegrodziu, od sierpnia 1944 r. wydawana była gazeta konspiracyjna "Ku Wolności", która była kolportowana na terenie powiatu nowosądeckiego i sąsiednich. Zostało wydanych 11 numerów pisma, którym kierował Stanisław Walicki ps. "Zero".

19 stycznia 1945 r. Podegrodzie zostało wyzwolone przez jednostki Armii Czerwonej. Wieś ponownie stała się siedzibą gminy zbiorowej.

Przeprowadzono parcelację ziemi. Powstała Spółdzielnia Rolniczo - Handlowa "Rolnik", późniejsza Gminna Spółdzielnia "SCh", działalność wznowiły ochotnicze straże pożarne. Działalność edukacyjną rozpoczęły szkoły, we wsiach otwarto punkty biblioteczne. W 1950 r. w miejsce gmin zbiorowych powstały gminy jednostkowe. W 1973 roku utworzono ponownie gminy zbiorowe, a jej siedziba wróciła do Podegrodzia.